

Хилько Є. Є.
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

У статті досліджено теоретичний аспект розвивального навчання. Визначено розвивальне навчання як спрямованість принципів, методів і засобів навчання на досягнення найбільшої ефективності розвитку пізнавальних можливостей майбутніх соціальних педагогів. Наведено результати застосування розвивальної технології у процесі лекційних занять.

Ключові слова: педагогічна технологія, розвивальне навчання, проблемне навчання, проблемна лекція, метод проблемного викладу.

Сучасна освітня ситуація у нашій державі свідчить про необхідність кардинальної модернізації навчально-виховного процесу вищої школи на засадах впровадження нових педагогічних технологій, орієнтованих на розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця. І в цих умовах суттєвого удосконалення вимагає практика підготовки майбутнього соціального педагога – фахівця, який має стати ключовою фігурою в громаді, покликаною об'єднувати зусилля родини, школи, громадськості для надання соціальної допомоги тим, хто її вкрай потребує.

Узагальнюючи відомі нам поняття, визначаємо систему професійної підготовки соціального педагога як сукупність правового, наукового, змістового та організаційного забезпечення процесу комунікації, у якому реалізуються права та можливості на отримання професійної освіти і спеціальності особам, які обрали для себе галузь соціальної педагогіки.

Як справедливо стверджують дослідники, головною метою реалізації такої системи є формування мобільного та конкурентноздатного фахівця в сфері соціальної педагогіки. Але практика свідчить, що у підготовці майбутніх соціальних педагогів очевидним є факт: навчальні програми, визначаючи певний обсяг знань, умінь та навичок, недостатньо орієнтовані на формування особистісних якостей майбутнього фахівця. Іншими словами, сучасні навчальні заняття, переважно, орієнтовані на формування у студентів твердих і ґрунтовних знань, а в їх перебігу розвиток особистості є ніби наслідком цього процесу. До того ж, і контрольні заходи спрямовані на діагностику інструментальної сфери особистості майбутнього соціального педагога, лишаючи поза увагою

розвиток його пам'яті, мислення, уваги, спостережливості, інших пізнавальних здібностей.

З огляду на це, в системі підготовки майбутніх соціальних педагогів мають домінувати підходи, при реалізації яких випускники соціально-педагогічних факультетів мають ґрунтовно володіти, насамперед, професійною діяльністю, розвинутими особистісними якостями, здатностями до самонавчання, самоосвіти. Дослідники переконують [1], що у цьому аспекті вагомі результати може дати технологія розвивального навчання, "...випробувана і перевірена в школах країни протягом трьох десятиліть" [2].

Зважаючи на зазначені положення, метою нашого дослідження є обґрунтування можливостей застосування технології розвивального навчання у підготовці майбутніх соціальних педагогів та експериментальна перевірка окремих її положень у процесі теоретичних (лекційних) занять.

Варто вказати, що ідея розвитку особистості є домінантною для освіти. Уперше її проголосив Песталоцці: навчання покликане розвивати пізнавальні сфери особистості учня – пам'ять, мислення, уяву. На початку ХХ століття ідея розвивального навчання трансформувалась у складну проблему співвідношення навчання та розвитку. Вважається, що найпродуктивніший підхід до її розв'язання запропонував Л. Виготський, розмежувавши дві зони розвитку – актуального та найближчого. Провідна ідея полягає у тому, що навчання тільки тоді є продуктивним, коли воно йде попереду розвитку. Учень стає суб'єктом навчання лише у тому випадку, коли він здатний самостійно знаходити способи розв'язання завдань, що виникають перед ним, а не тоді, коли це забезпечує вчитель. Тоді воно пробуджується й викликає до життя цілий ряд функцій, які перебувають у стадії дозрівання, лежать в зоні найближчого розвитку [3]. Зазначені теоретичні положення реалізували Д. Ельконін і В. Давидов та їх послідовники [4; 5], створивши технологію, безпосередньо орієнтовану на розвиток особистості учня.

Доцільно зазначити, що технологія розвивального навчання є цілісною сукупністю компонентів процесу навчання, які взаємодіють між собою, вона сконструйована й функціонує з метою безпосереднього перетворення учня на суб'єкт навчання. Додамо, що це навчання, при якому розвивальний ефект є не побічним, а прямим результатом. Таке навчання сфокусоване не тільки на розвитку пізнавальних функцій, але й, насамперед, на процесі

становлення людини як суб'єкта різноманітних видів та форм людської діяльності. Воно розглядає студента як особистість, яка має послідовно, цілеспрямовано оволодіти майбутньою професійною діяльністю.

У дослідженнях учених вказується, що розвивальне навчання спирається на низку специфічних дидактичних принципів та вимог, зокрема:

- змістовного узагальнення, згідно з яким загальні знання передують знанням окремим, конкретним;
- провідна роль теоретичних знань;
- індивідуалізація та диференціація навчання;
- проблемного навчання;
- ставлення до студента як до суб'єкта діяльності;
- створення в аудиторії позитивного емоційного фону;
- врахування й використання закономірностей розвитку, пристосування до рівня й особливостей індивіда;
- реалізація навчання на основі розв'язання навчальних завдань, у зоні найближчого розвитку;
- організація продуктивного, ділового спілкування як джерела інтенсивного розвитку почуттів, емоційної сфери студентів;
- оцінювання навчальних досягнень з огляду на суб'єктивні пізнавальні можливості студентів.

Варто зазначити, що у процесі теоретичних занять, зокрема лекційних, ті, хто навчається, оволодівають новим матеріалом за допомогою викладача, який пояснює нові наукові факти, складні положення, терміни, закономірності. На цьому етапі нашого наукового пошуку коротко зупинимось на позитивних ідеях досвіду проведення теоретичних занять в американській вищій школі.

Лекційні заняття в американських коледжах та університетах суттєво відрізняються від вітчизняних аналогів. Головна відмінність – попередня підготовка студентів до лекції. А тому в навчальному процесі домінують лекції проблемного характеру, а пояснювально-ілюстративні – майже не зустрічаються [5]. Американські педагоги-дослідники переконані, на лекціях мають розглядатися лише головні проблеми та наукові ідеї з дисциплін, що висвітлюють найновіші досягнення у конкретних галузях знань [6; 7]. На нашу думку, у цьому виявляються основні ознаки розвивального навчання, яке залучає студентів до наукового пошуку, розвиває мислення, пам'ять,

уяву, спостережливість, формує методологічну культуру майбутнього фахівця.

Наведемо основні методичні рекомендації цих дослідників щодо ефективної організації лекційних занять [8]:

– мотивуйте навчання. Наскільки можливо, пов'яжуйте новий матеріал із вже пройденим і з тим, який ще потрібно вивчити з даного предмету, вказуйте на зв'язок з іншими предметами, наведіть приклади, як дана тема може бути пов'язана з повсякденним життям студентів;

– забезпечуйте баланс точної інформації (факти, числа, справжні та гіпотетичні експерименти та результати експериментів) та абстрактними поняттями (принципами, теоріями, математичними моделями);

– поєднуйте методи практичного вирішення проблем з матеріалом, що робить наголос на фундаментальному розумінні проблеми;

– при викладанні теоретичного матеріалу використовуйте науковий підхід. Спочатку слід дати конкретний приклад феномену, що вивчається; перейти до теорії; показати як теорія підтверджує практику); продемонструвати застосування;

– використовуйте малюнки, схеми, графіки під час читання лекції, фільми, надавайте студентам можливість спробувати, як працює той чи інший прилад;

– під час читання лекцій потрібно робити невеличкі паузи для того, щоб студенти могли переосмислити прослуханий матеріал;

– дайте студентам декілька вправ для закріплення матеріалу;

– окрім запису матеріалу вашої лекції, дайте можливість студентам попрацювати невеличкими групами (не більше 5 хвилин) для обговорення поставлених проблем;

– запропонуйте студентам розв'язати декілька задач для закріплення матеріалу, але не перестарайтеся з їх кількістю. Дайте студентам подумати над проблемами та вправами, які вимагають аналізу та синтезу матеріалу;

– інколи давайте студентам домашнє завдання, яке потребує роботи в групах;

– підтримуйте нестандартне намагання вирішити поставлені проблеми, навіть якщо гіпотеза і не зовсім правильна.

Отже, за певних умов, лекція як домінуюча організаційна форма навчання у вищому навчальному закладі може мати значний розвивальний ефект для її слухачів. При цьому доречно навести основні властивості лекції в аспекті розвитку особистісних якостей студентів [9]:

– за одну лекцію студент може отримати таку кількість інформації, на пошуки якої йому треба витратити майже місяць самостійної наукової роботи;

– найважчі, найскладніші поняття з галузі науки кожен студент може зрозуміти за допомогою лекції, у той час, коли при самостійному опрацюванні не всі студенти здатні на це;

– живе слово викладача гуртує студентів у навчальній праці, вони можуть оволодівати знаннями в певному емоційному піднесенні, що робить їх працю не тільки організованішою, але й продуктивнішою;

– сумісна робота лектора і студентів створює загальне поле напруження, яке підсилює навчально-пізнавальну активність особисто кожного студента і надає інтелектуального піднесення лектору, надихає його на творчу імпровізацію викладання, тобто відбувається взаємне емоційне стимулювання студентів і лектора;

– лекція має глибокі виховні впливи на слухачів як змістом навчальної інформації, так і через особистісні якості викладача, перш за все його наукову ерудицію та педагогічні уміння й навички.

У процесі дослідження було висунуто припущення про те, що зазначені властивості цієї організаційної форми навчання можна суттєво посилити, якщо реалізувати принцип попередньої підготовки студентів до лекції. Мова йде про те, що особистісний розвиток студентів на лекції буде більш ефективним, якщо вдома вони ознайомляться з основними теоретичними положеннями теми, складуть конспект прочитаного, спробують зробити певні висновки та узагальнення. Щоб експериментально перевірити наші позиції, зокрема, можливості студентів у попередній підготовці до лекції, було вибрано одну з дисциплін гуманітарної підготовки – курс “Педагогіка”. Ця навчальна дисципліна читається на першому курсі (спеціальність “Соціальна педагогіка”), і, на нашу думку, оволодіння її змістом може відбуватися з суттєвим домінуванням самостійної роботи (порівняно з такими, наприклад, курсами, як математична статистика, технології соціально-педагогічної діяльності тощо). Крім того, пропонуючи такий технологічний підхід в оволодінні педагогічними знаннями першокурсникам, ми мали на увазі, що ця категорія студентів ще не має традиційного досвіду лекційної роботи, при якому “викладач пояснює новий матеріал, а студенти конспектують”. Іншими словами, не треба буде долати інерцію, усталені традиційні підходи, як це може бути на старших курсах.

Технологію оволодіння студентами експериментальних груп лекційними знаннями можна прослідкувати у такій послідовності навчальної роботи: попередня самостійна підготовка конспекту теми лекції з рекомендованої викладачем навчально-наукової літератури; конспектування матеріалу за викладом лектора; відмічання власних думок, ідей, суперечливих питань, що виникли в перебігу заняття; висновки, узагальнення матеріалу лекції на її завершення. Студентам експериментальних груп було запропоновано структуру записів лекції, яку подано на рис 1.

<i>Підготовлений конспект питань теми з навчально-наукової літератури</i>	<i>Конспект лекції за викладом педагога</i>	<i>Власні думки, коментарі, суперечності</i>
Детальний, структурований виклад навчального матеріалу з рекомендованих підручників, навчальних посібників, монографій, наукових статей методичних матеріалів тощо.	Концентрований виклад основних думок, ідей, проблем, наукових положень зі збереженням найбільш суттєвого та з ієрархічним поділом на пункти та підпункти.	
Висновки та узагальнення студента щодо теми лекції		

Рис. 1. Структура “загального” конспекту лекції розвивального характеру

Не зайве вказати, що підготовка конспекту студентами постійно контролювалася викладачами: на цей елемент лекційного заняття у його структурі відводилося 5-7 хвилин. Крім того, оцінювалися активність студентів у дискусіях, їх вміння ставити і розв’язувати проблеми, висувати оригінальні ідеї тощо. Природно, при такій підготовленості аудиторії вже не варто було лектору реалізовувати на лекції традиційні пояснювально-ілюстративні методи повідомлення знань. Іншими словами, у спілкуванні лектора зі студентами акценти зміщувалися на розв’язання проблем, висвітлення більш складних наукових фактів, приклади використання теоретичних положень на практиці тощо.

У кінці семестру було проаналізовано успішність студентів досліджуваних груп. Через те що, педагогічним експериментом не передбачалося створення контрольних груп (на першому курсі даної спеціальності лише 2 академічні групи, вони разом слухають лекції, а тому усі студенти були задіяні до експериментальної роботи), результативність запропонованої технології проведення лекційних занять схарактеризуємо у такий спосіб:

1. В перебігу семестру студенти обох груп успішно виконали модульні контрольні роботи та вчасно склали залік.

2. Викладачі, які проводили семінарські заняття, одностайно відмітили високу теоретичну підготовленість студентів, їх сумлінність у навчальній роботі, продуктивну активну роботу на заняттях. Усі студенти досліджуваних груп (50 осіб) вчасно отримали залік з курсу.

3. При анонімному опитуванні 98 % респондентів відзначило, що вони сумлінно готували вдома конспект лекцій з курсу; 94 % опитаних відмітили, що така технологія підготовки та проведення лекційних занять є для них досить ефективною: ґрунтовніше засвоюється навчальний матеріал; такою ж саме виявилася частка студентів, які виявили бажання й у подальшому працювати за "принципом попередньої підготовки до лекції".

4. Лише 2 особи з 50 опитаних вказали, що вряди-годи вони готуються до лекцій з інших курсів.

Воночас, слід вказати і на обставини, які негативно впливали на реалізацію цілей і завдань експериментальної роботи. Насамперед, це: невміння певної категорії студентів працювати систематично; стереотип діяльності за зразком, за інструкцією, сформований на попередніх етапах навчання; невпевненість майбутніх соціальних педагогів у позитивних результатах самостійної підготовки до лекційних занять тощо.

За результатами нашого дослідження було зроблено висновок: технологія підготовки та проведення лекційних занять за умови попередньої підготовки студентами конспекту лекції та застосуванні методу проблемного викладу знань має розвивальний характер, забезпечує ґрунтовне оволодіння тими, хто навчається, теоретичним матеріалом, сприяє розвитку пізнавальних здібностей студентів. Крім того встановлено, що ефективності пропонованого підходу сприяє навченість студентів працювати з навчально-науковою літературою, сучасними засобами навчання, сформованість умінь конспектувати, узагальнювати навчальний матеріал, дискутувати тощо. Мова про те, що вже з перших днів навчання у вищому навчальному закладі студент має отримати науково обґрунтовані рекомендації щодо ефективної організації своєї самостійної роботи, постійно вправлятися у розвитку своїх пізнавальних здібностей та умінь. Саме на цих методичних аспектах і зупинимо свій подальший науковий пошук.

Використана література:

1. *Репкин В. В.* Что такое развивающее обучение // Начальный этап развивающего обучения русскому языку в средней школе. – Харьков-Томск, 1992. – С. 3-45 с.
2. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии : учеб. для студ. высш. и сред. пед. заведений / С. А. Смирнов, И. Б. Котова, Е. Н. Шиянов и др. ; под ред С. А. Смирнова. – 5-е изд., стер. – М. : Издательский центр “Академия”, 2004. – 804 с.
3. *Выготский Л. С.* Педагогическая психология. – М. : Педагогика-Пресс, 1999. – 553 с .
4. *Давыдов В. В.* Теория развивающего обучения. – М. : ИНТОР, 1996. – 544 с.
5. *Воцєвська О. В.* Методичні рекомендації використання досвіду системи вищої освіти США у підготовці інженерів-аграрників. – К. : Національний аграрний університет, 2007. – 72 с.
6. *Godleski, E. S.*, “Learning Style Compatibility of Engineering Students and Faculty”, Proceedings, Annual Frontiers in Education Conference, ASEE / IEEE, Philadelphia, 1984. – 362 p.
7. *Goodlad J. I.* Facing the Future. Issues in Education and Schooling. – New York : McGraw-Hill Book Company. – 1976. – 274 p.
8. *Felder R. M., Silverman L. K.* Learning and Teaching Styles In Engineering Education // Engineering Education. – № 78 (7). – 1988. – P. 674-681.
9. *Лузан П. Г.* Методи і форми організації навчання у вищій аграрній школі : навчальний посібник. – К. : Аграрна освіта, 2003. – 224 с.

ХИЛЬКО Е. Е. Теоретико-методические аспекты развивающего обучения будущих социальных педагогов.

В статье исследовано теоретически аспект развивающего обучения. Показаны результаты использования технологии в процессе лекций.

Ключевые слова: педагогическая технология, развивающее обучение, проблемное обучение, проблемная лекция.

HIŁKO E. E. Theoretical methodological aspects of the developing teaching of future social teachers.

This article deals with the problem of the use technology development's study to education at the bachelor of social Pedagogic. The technology development's study are systembuilding determinants of effective forming of each element of professional activiti.

Keywords: pedagogical technology, developing teaching, problem teaching problem lecture.

Шульженко Д. І.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

**ПОКАЗНИКИ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ
З АУТИСТИЧНИМ СПЕКТРОМ ПОРУШЕНЬ У МАСОВІЙ ШКОЛІ**

В статті висвітлюються питання готовності вчителів масових загальноосвітніх шкіл до роботи з аутичними дітьми в інклюзивній формі. Зосереджується увага на реалізації інноваційної складової роботи вчителя початкової школи з аутичними дітьми.

Ключові слова. Інклюзивна освіта, інклюзивна форма навчання, діти зі спектра аутичних порушень, психологічний супровід, складові первазивних порушень у дітей.